

Kadınların Adalete Eşit Erişiminin Güvence Altına Alınması

Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi

Bu çeviri Avrupa Birliği
ortaklığıyla finanse edilmiştir

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Yayının orijinal başlığı:
Guaranteeing Equal Access of Women to Justice

Bu çeviri Avrupa Birliği ile Avrupa Konseyi Ortak Projesinin fonları kullanılarak hazırlanmıştır. Burada ifade edilen görüşler hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Metnin bütünlüğünün korunması, yapılan alıntının bağlam dışı kullanılmaması, eksik bilgi verilmemesi veya metnin niteliği, kapsamı veya bağlamı açısından okuyucunun yanlış yönlendirilmemesi kaydıyla ve ticari amaca yönelik olarak kullanılmaması şartıyla (500 kelimeye kadar) alıntı yapılabilir. Kaynak metin "© Avrupa Konseyi, 2022" ibaresi ile birlikte mutlaka belirtilmelidir. Belgenin tamamının ya da belirli kısımlarının çoğaltılması/çevirisi ile ilgili diğer her türlü talep için Avrupa Konseyi İletişim Müdürlüğü ile irtibata geçilmelidir (F-67075 Strasbourg Cedex veya publishing@coe.int).

Bu belge ile ilgili diğer yazışmalar için Demokrasi Genel Müdürlüğü; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bölümü ile irtibata geçilmelidir.

Gender Equality Division
Agora Building, Avenue de l'Europe
F-67075 Strasbourg Cedex, France
Tel: +33 (0)3 88 41 20 00
E-posta: gender.equality@coe.int

© Avrupa Konseyi, Nisan 2022. Tüm hakları saklıdır. Lisans sahibi belirli koşullar altında Avrupa Birliği'dir.

Adalete erişim bir insan hakkıdır ve hukukun üstünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan haklarına saygı duyulması ve korunması ancak etkili hukuk yollarının mevcudiyeti, yeterli telafi ve/veya tazminat yolları ile güvence altına alınabilir. Herkes adalete kolayca erişemeyebilir ancak toplumlara ve adalet sistemlerine hakim toplumsal cinsiyet eşitsizliği sebebiyle kadınlar için adalete erişim çok daha zor olabilir. Çok sayıda engel mevcuttur: tabular, ön yargılar, toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar, gelenekler, cehalet ve hatta bazı yasalar. Tüm bunlar birlikte ele alındığında, kadınları dışlayan bir "adalet yapbozunun" parçalarını oluştururlar. Kadın ve erkek arasında yalnızca *de jure* değil, aynı zamanda *de facto* eşitliğin sağlanması için adalete eşit erişim temel nitelikte olduğundan toplumsal cinsiyete dayalı dengesizlik sorununun acil olarak ele alınması gerekmektedir.

Kadınlar, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıktan orantısız bir biçimde etkilendiği halde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesinin (ayrımcılık yasağı) ihlalini tespit ettiği cinsiyet temelli ayrımcılık davalarının büyük bir çoğunluğu erkekler tarafından açılmaktadır. Öte yandan AİHM içtihatlarına ilişkin bir değerlendirme, cinsiyet temelinde ayrımcılığın tespit edildiği davalarda, genel olarak, farklı muamelenin açıkça ortada olduğunu ortaya koymaktadır (örneğin, kadınlar için daha erken bir emeklilik yaşı öngören iş sözleşmeleri; ebeveyn izninin erkekler için öngörülmemiş olması). Cinsiyet temelli dolaylı ayrımcılığa ilişkin kısıtlı içtihat, kadınların adalete erişimi önünde önemli zorluklar yaratmaktadır.

■ Avrupa Konseyinin bu alandaki çalışmaları ve faaliyetleri, araştırmalar ve çalışmalar, konferanslar ve oturumlar ve iyi uygulamaların paylaşılması gibi bir dizi yolla üye devletlere, kadınların adalete eşit erişimini sağlamalarında destek sunmaktadır.

■ Avrupa'da kadınların adalete erişiminin değerlendirilmesi karmaşık bir konudur. Polise iletilen ilk ihbardan, sağlık hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin sürece dahil olmasına, adli yardıma erişimden, soruşturmalara ve kovuşturmalara ve usulüne uygun olarak icra edilmesi gereken nihai yargı kararına kadar pek çok adım ve ilgili kurum söz konusudur.

Avrupa Konseyi, faaliyetleri doğrultusunda kadınların haklarını ileri sürme imkanlarını kısıtlayan bir dizi engel tespit etmiştir, bunlar:

Sosyoekonomik ve kültürel engeller:

- ▶ Korku ve utanç;
- ▶ Resmi prosedürler ve mevcut destekler hakkında bilgi eksikliği;
- ▶ Adli yardım koşullarına ilişkin kısıtlamalar;
- ▶ Ekonomik bağımlılık ve çocuklara yönelik endişe;
- ▶ Tasarruf tedbirlerinin cinsiyetlendirilmiş etkisi.

Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar, kadınların adalete eşit erişimi önündeki önemli engellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Kalıp yargılar bir yargıcın veya adalet sisteminin başka bir aktörünün, bir kişiye ilişkin görüşlerini, kişi hakkındaki ilgili olgulara veya o kişi ve davanın koşulları ile ilgili gerçek bir soruşturmaya değil, bir sosyal grup hakkındaki önyargılı inançlara dayandırmak suretiyle oluşturması halinde doğar. Toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar, özellikle de hakları, yetkileri ve deneyimi öncelikli olarak erkeğe atfediyorsa, kadınların adalete erişimi bağlamında önemli bir rol oynamaktadır.

Hukuki ve usule ilişkin engeller:

- ▶ Kadınlara yönelik sürekli *de jure* (hukuki) ayrımcılık;
- ▶ Kadın haklarına ilişkin mevzuattaki boşluklar;
- ▶ Cinsiyet temelinde ayrımcılık yasağına ilişkin mevzuata sınırlı ölçüde başvurulması;
- ▶ Sistemik eşitsizliklere yol açabilecek, çoğunlukla kasıtlı olarak meydana getirilmemiş toplumsal cinsiyet ayrımı gözetmeyen veya toplumsal cinsiyet körü mevzuat;
- ▶ Yargı kararlarında uluslararası standartlara sınırlı ölçüde başvurulması;
- ▶ Kadınlara yönelik dolaylı ayrımcılık konusunda hukuk yollarının sınırlılığı;
- ▶ Hukuki uyumsuzluğun süratli bir biçimde çözülmesini sağlamak için kadınları çoğu zaman dezavantajlı bir konuma sokan mahkeme dışı uzlaşma prosedürlerine yapılan vurgu;

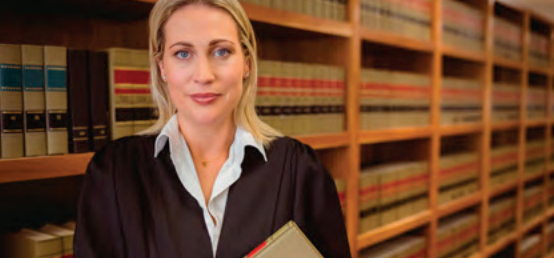
- ▶ Uzun süren ceza yargılamaları;
- ▶ Yolsuzluk ve düşük mahkumiyet oranları;
- ▶ Ayrım gözetim uygulamaları;
- ▶ Mahkemelerde ve kolluk görevlilerince toplumsal cinsiyete dayalı olumsuz kalıp yargılara dayanılması.

Hassas gruplar içerisindeki kadınların, adalet de dahil olmak üzere bazı haklara daha kısıtlı erişimi söz konusu olabilir. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, yaşlı kadınlar, engelli kadınlar, lezbiyen/biseksüel/ transseksüel kadınlar, insan ticaretine konu olmuş kadınlar, (mülteciler, sığınmacılar ve belgesi olmayan kadınlar da dahil olmak üzere) göçmenler ve bazı sosyal, etnik veya dini gruplardan gelen kadınlar yapısal olarak dezavantajlı konumdadır. Bu, sosyoekonomik düzeydeki belirli dezavantajlardan kaynaklanabileceği gibi, adalet veya kolluk görevlilerinin, bu kişilerin özel ihtiyaçları konusunda farkındalıklarının eksik oluşundan da kaynaklanabilir. Bu gruplara ait kadınlar sıklıkla kalıp yargılara da maruz kalmaktadır ve bu durum adalet sistemi tarafında yanlılığa, duyarsızlığa ve hatta adaletin sağlanamamasına sebep olabilir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınların adalete erişimi

■ Hiçbir suç mağduru, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınlar kadar güvenilmez ve şüpheli karşılanmamıştır. Süreklilik arz eden kalıplaşmış tutumlar sebebiyle şiddet mağduru kadınlar karakolda veya mahkeme salonunda utanç duyabileceği ve aşağılanmış hissedebileceği gibi kendi aileleri içinde, okullarda veya ibadet yerlerinde de bu şekilde hissedebilirler. Kadına yönelik şiddetin tüm biçimleri Avrupa Konseyi üye devletlerinde suç sayılmamakta, bu sebeple ısrarlı takibe maruz kalmış, cinsel tacize uğramış, evliliğe zorlanmış veya mevcut veya eski eşleri veya partnerleri tarafından tecavüze uğramış kadınlar adaleten mahrum kalmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınlara yönelik destek hizmetleri için devlet kaynakları sınırlıdır ve Avrupa Konseyi üye devletlerinin yalnızca küçük bir kısmı asgari eşliği karşılayabilmektedir.

■ Tüm bu engeller şiddete maruz kadınları adaleten mahrum bırakan ciddi engellerdir ve mağdurların ve muhtemel mağdurların adalet sistemine güvenlerinin azalmasına veya güvenlerini tümüyle kaybetmesine, yüksek cezasızlık oranlarına yol açmaktadır.

—Çoğu toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru, şiddeti makamlara hiçbir zaman ihbar etmemekte; maruz kaldıkları şiddet hakkında kimseyle konuşmamaktadır. Avrupa Birliği'nde (AB), Temel Haklar Ajansı'nın kadına yönelik şiddet hakkında yürüttüğü araştırmanın bulguları (2014), fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalan kadınların yaklaşık %40'ının arkadaşları veya aileleri de dahil olmak üzere kimseye bu durumu anlatmadığını göstermektedir. İhbar edildiğinde dahi toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, büyük ölçüde adalet aktörlerinin davranışlarını şekillendirmeye devam eden mitler ve hatalı kanılar sebebiyle etkili bir biçimde kovuşturulmamaktadır. İhbar edilen tecavüz eylemlerinin büyük bir çoğunluğu mahkumiyet ile sonuçlanmamaktadır. Mahkumiyet oranları üye devletler arasında büyük ölçüde farklılık gösterse de bazı ülkelerde %5'e kadar düşmektedir.

Milyonlarca mağdurun hikâyesi tabularla, geleneklerle, kalıp yargılarla, sosyal kurullarla, korkuyla, utançla ve cehaletle şekillenen karanlık bir yere mahkûm edilmektedir. Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Yönelik Sözleşme'nin (İstanbul Sözleşmesi) yürürlüğe girmesi ile birlikte kadına yönelik şiddet artık "özel" bir mesele veya "aile" meselesi olarak görülemez. Devletler şiddeti önlemekle, mağdurları korumakla ve faili cezalandırmakla yükümlüdür.

Avrupa Konseyi üye devletlerinden iyi uygulamalar

- ▶ Uzman mahkemeler ve hızlı takip usulleri;
- ▶ Uzman savcılar;
- ▶ Özel polis birimleri;
- ▶ Şiddet ve ayrımcılık mağduru kadınlar için ücretsiz adli yardım hizmetlerine erişim;
- ▶ Silahlı çatışmalarda şiddet mağduru kadınlar için adalete ve tazmin yollarına erişim;
- ▶ Kadına yönelik şiddet davalarında sivil toplum kuruluşlarına dava ehliyeti tanınması;
- ▶ Eşitlik kurumları;
- ▶ Hukukçular için toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri;
- ▶ Koruma kararları, acil durum kararları, tahliye emirleri, failerin şiddet mağduru ile iletişim kurmasına veya mağdura yaklaşmasına yönelik yasaklar.

Araştırmalardaki ve verilerdeki boşluklar

— Kadınların adalete erişimindeki eksikliklerin giderilmesi için iyi araştırmalar ve güvenilir ve karşılaştırılabilir veriler, kanıta dayanan politikaların ve mevzuatın oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple, eşitsizliklerin ve ayrımcılığın ele alınması ve kadınların insan haklarına saygı gösterilmesini ve bu hakların korunmasının teşvik edilmesi için kadınların adalete erişimi hakkında yeterli verinin sağlanması gerekmektedir. Farklı alanlarla ilişkili doğası ve adalet sürecinin karmaşıklığı sebebiyle, adalete eşitlikçi bir erişim, daha fazla çalışmayı ve güvenilir istatistikler üretmek için verilerin sistematik bir biçimde toplanmasını gerektirir.

— Avrupa Konseyi, kadınların adalete erişimi ile ilgili araştırmalardaki boşlukları ve cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerdeki eksiklikleri gidermek amacıyla aşağıdakilerin de dahil olduğu bazı teklif ve önerilerde bulunmuştur:

- ▶ her aşamada cinsiyete (ve aynı zamanda yaşa, ikamete, mağdur ile fail arasındaki ilişkiye ve diğer özelliklere) göre ayrıştırılmış verilerin toplanmasını iyileştirmek: suç istatistikleri, mahkeme kayıtları, adli yardıma erişim ve başvuru, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvuru;
- ▶ ilgili kurumlar (adalet sistemi, polis, sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri) arası bilgilerin paylaşılması ve uyumlaştırılması;
- ▶ toplumsal cinsiyete dayalı olumsuz kalıp yargıları ve bunların nasıl aşılacağına dair yolları belirlemek amacıyla içtihat hukukunun nitel analizinin yapılması;
- ▶ kadına yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti ölçüm çerçevelerine dahil etmek;
- ▶ sıklığı, tekrarlama oranı ve mahkumiyet oranları da dahil olmak üzere kadına yönelik şiddetin kökenlerini ve etkilerini araştırarak çalışmalarını desteklemek.

Istanbul Sözleşmesi kadınlara yönelik her türlü şiddeti önlemek ve bunlarla mücadele etmek amacıyla politikaların oluşturulması ve uygulanması hakkında düzenli bilgi ve veri toplama yükümlülüğü öngörmektedir.

Eylem önerileri

■ “Kadınların adalete eşit erişiminin sağlanması” (Towards guaranteeing equal access to justice for women) Konferansı (Bern, İsviçre, Ekim 2015) kadınların adalete eşit erişimi önündeki kalıcı engellere yönelik gerekli tedbirlere odaklanmış ve üye devletlere, kadınların adalete eşit erişimini sağlama çalışmalarında destek olmak amacıyla aşağıdakilerin de dahil olduğu bazı tavsiyelerde bulunmuştur:

- ▶ kadınların adalete eşit erişimini bir gerçeklik haline getirecek ulusal mevzuatın, uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinin ve standartlarının tümüyle uygulanmasını sağlamak;
- ▶ adalet sisteminde yer alan kalıp yargıların ele alınması için araştırma, izleme, eğitim, kapasite geliştirme ve iyi uygulamaların teşviki gibi yollarla hukuki, siyasi ve kurumsal nitelikli reformları kabul etmek;
- ▶ ayrımcılık mağduru kadınlara ulaşabilmeleri ve çözüm yolları sunabilmeleri için ulusal eşitlik kurumlarının etkinliğini ve bağımsızlığını sağlamak;
- ▶ özellikle toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınlar için uygun olan adli yardıma ve hukuki temsile erişimi güvence altına almak;
- ▶ adalet uzmanlarının ve kolluk makamlarına mensup görevlilerin ihtiyaçlarına uygun olarak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, toplumsal cinsiyet eşitliği sorunları ve kadınların insan hakları konularında eğitimler geliştirmek;
- ▶ adalet sistemindeki kalıp yargılar ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı koruma da dahil olmak üzere, kadınların adalete erişimiyle ilgili konularda hukukçuların farkındalığını ve bilgisini arttırmak amacıyla mahkeme kararlarından oluşan veri tabanları kurmak.

■ Avrupa Konseyi, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna olmak üzere beş ülkede kadınların adalete erişimini geliştirmek amacıyla AB tarafından finanse edilen bölgesel bir proje uygulamaktadır. Bu projenin amacı, kadınların adalete erişimi önündeki engelleri tespit etmek, bu engellerin ortadan kaldırılmasını desteklemek ve hukukçuların eğitimi de dahil olmak üzere adalet zincirini toplumsal cinsiyete duyarlı kılacak tedbirleri kabul edebilmeleri için yararlanıcı ülkelerin kapasitelerini güçlendirmektir. Proje, beş ülkenin her birinde kadınların adalete erişimi önündeki engelleri tespit eden beş ulusal çalışma yürütmüştür. Buna ek olarak, kadınların adalete eşit erişimine ilişkin yargıçlara ve savcılara yönelik ulusal bağlamlara uyarlanmış bir eğitim kılavuzu hazırlanmaktadır.

Bu çeviri Avrupa Birliği ile Avrupa Konseyi Ortak Projesinin fonları kullanılarak hazırlanmıştır. Burada ifade edilen görüşler hiçbir şekilde Avrupa Birliğinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

www.coe.int/equality
gender.equality@coe.int

Avrupa Birliği üye ülkeleri bilgi, kaynak ve geleceklerini birleştirmeye karar vermiştir. Bu ülkeler, birlikte, kültürel çeşitlilik, hoşgörü ve bireysel özgürlükleri korurken, istikrar, demokrasi ve sürdürülebilir kalkınma bölgesi oluşturmuşlardır. Avrupa Birliği, bu kazanımlarını ve değerlerini sınırları ötesindeki ülkeler ve insanlarla da paylaşmaya kararlıdır.

www.europa.eu

Avrupa Konseyi Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Kuruluş, Avrupa Birliği'ne üye tüm ülkeler dahil olmak üzere 46 üye ülkeden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Konseyi üyeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmenin üye ülkelerdeki uygulamasını denetler.

www.coe.int

Bu çeviri Avrupa Birliği ortaklığıyla finanse edilmiştir

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE